БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт за балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 653 НО-05, 5.11.2014 г.

Р Е Ц Е Н З И Я

на научните трудове, представени за участие в конкурса за „ДОЦЕНТ" ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ" от д-р ИРИНА ЛЮБОМИРОВА ОГНЯНОВА, главен асистент в ИНСТИТУТА ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ – Б А Н

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. д.и.н. Витка Иванова Тошкова ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛБЕДВАНИЯ - БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Д-р Ирина Огнянова е единствен участник в конкурса за „ДОЦЕНТ" ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ (ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.2. – ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ); НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ НОВА И НАЙ- НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ (НОВА И НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ НА ХЪРВАТИЯ), обявен в ДВ, бр. 50/17.06.2014 г. за нуждите на Секция „БАЛКАНИТЕ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА" към ИНСТИТУТА ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ.

Д-р Ирина Огнянова е перспективен изследовател на Балканската история през XX/XXI в., заключение, което правя убедено след запознаването с представените за рецензиране една монография и 19 (деветнадесет) студии и статии.

Хабилитационният труд „Католическата църква и усташкият режим в Хърватия (1941-1945)", Парадигма, 2014 (412 п.с.) утвърждава д-р Огнянова като един от малкото специалисти в България, чийто изследователски терен е историята на Балканите, но в специфичния профил - вътрешно- и външнополитическите отношения между религията и държавната власт в Хърватия. Хронологическото ограничение с годините на Втората световна война естествено често се „нарушава" и авторката

оправдано включва анализи за генезиса на хърватската религиозна ориентация към католицизма, на усташкия режим и особените взаимоотношения с елементи на взаимодействие между църквата и държавната власт. Не бих се опитвала да опровергавам твърдението в предговора, че именно с „погледа на чуждия историк" И. Огнянова прави „една по-реалистична интерпретация на темата за национализма и религията при хърватите, за сложните и многопластови отношения между усташката власт и Католическата църква в НДХ" (с. 21) Действително тя педантично използва публикуваните проучвания, спомени, дневници, документални колекции, съхранявани в София, Загреб, Белград, Бон, Вашингтон (националните архивохранилища на Германия и САЩ са вече в Берлин и College Park, Md.), за да открие много нови нюанси в поведението и на католическия клир, и на управляващия режим в НДХ. Добре защитена е тезата за съществуващата „връзка"между националната идея и католицизма в усташката програма. Проследени са и проявите на „краен национализъм" в хърватския католицизъм, а оттук и в усташката програма, което определя етническата и националната идентичност на хърватите. Съществуващите различия са откроени в несъгласието на част от духовенството с жестоките репресии срещу малцинствените групи (но няма конкретни данни за унищожените евреи, цигани, сърби в самата НДХ). Не са пропуснати обаче и онези свещеници, които старателно подпомагат режима и чиито „симпатии" към него са плод на техния национализъм. Тази нееднозначност в отношението към политиката на властта за д-р Огнянова е доказателство, че Католическата църква „не влиза в открит конфликт с усташкия режим" (с. 367). Обяснението е в практиката на духовенството, което е „изтласкано на политическата сцена", без да е подготвено да участва в политическия живот и затова откликва на усташкото управление „доста колебливо и противоречиво". Бих спорила с квалификацията за неподготвеността, но приемам

„благосклонния неутралитет" на църквата към управлението, заедно с онези членове и водачи на епископата (архиепископ А. Степинац), които му се противопоставят, както и дейци на различни нива, открито осъждащи терора и геноцида на усташите срещу сърби, евреи, цигани. От анализа на конфликта между католическото духовенство и усташкия режим (с неговите пикове и спадове) авторката заключава, че католическият национализъм е „по-умерен" и „по-искрен", с което привлича подкрепата на основната част на хърватското население. Но въпреки „несъгласието" на църквата с репресивните похвати на усташкото ръководство, отрицанието не ескалира до „открит конфликт" или до публична критика. Скритото недоволство се обяснява със стремежа да се запази „хърватската държавност"; всъщност по този начин губеща остава усташката власт, докато престижът на Католическата църква се увеличава. И все пак отсъствието на политическа опозиция в НДХ след 1941 г. превръща Католическата църква „в единствен опонент и коректив на властта". Към тази „роля" са прибавени и доказателства за отхвърляне на окупационните действия от представители на Третия райх, Италия, Унгария; именно църквата протестира срещу анексията на Далмация, извършена от италианските власти.

В историята на НДХ присъстват задължително „сложните и противоречиви отношения" между усташката държава и Ватикана. Те са обяснени с факта на непризнаването „де юре" на НДХ, с неодобрението на репресиите срещу сърби и евреи, с отрицанието на управляващия усташки режим.

Макар и изброени накратко, достойнствата на хабилитационния труд са безспорни и отговарят на изискванията за използван богат изворов материал, разнообразни по произход печат и литература с коректно изтъкване на научните приноси от други автори. Наред с това издирените материали и ценните изследвания са структурирани така, че следват

историческите процеси в детайли, за да представят военновременната политика на Католическата църква и усташкия режим с всички елементи от умерен до краен национализъм, с примери от дейността на двете институции.

Научните постижения в монографията са резултат от една трудоемка, но целенасочена изследователска дейност, на която д-р Огнянова се е посветила още с подготовката на доктората си. Част от темите за „модерния хърватски национализъм", усташката идеология, отношенията Католическа църква-усташко движение са представени и в отделни студии. В тях отново са подчертани особените възгледи на усташкия режим и реализацията на идеята за приобщаването на мюсюлманите към него (чрез откритото толериране на исляма).

В много от публикациите, представени за рецензиране, Ирина Огнянова разширява проблематиката с теми, в които изследва допълнително проблеми от външнополитическите връзки на усташката организация с ВМРО (20-те-30-те години на XX в.), както и сравнителен анализ на „националната идея" в политическите концепции на ХСП и БЗНС (№№ 3, 14), съдбата на Католическата църква през 1945-1953 г. и опитите за съпротива срещу комунистическата власт (№№ 4, 12, 13), политиката към евреите в България през междувоенния период (№ № 8, 11) и в НДХ през 1941-1945 г. (№ 9).

Научното внимание на д-р Огнянова естествено не пропуска и трансформационните процеси след 1985 г., нарушили „монолитността" на изградения от Москва източноевропейски блок, както и катаклизмите, които изживяват отношенията Москва-Белград от 1948 г. В част от статиите и студиите са изследвани проблеми, свързани с причините за разпадането на Югославия. Акцентът е поставен върху „хърватския национализъм" (80-те-90-те години на XX в., №№ 15, 16) и дейността на Фр. Туджман (№ 2). Темата е продължена с анализ на десетилетието след

Туджман (2000-2012) (№ 10) и изчистване на наследените проблеми от 90-те, за да се преодолее закъснението при евроинтеграцията; посочени са годините в процеса на приобщаването към европейските структури: 2003 – молба за членство в ЕС; 2004 – покана от ЕК за преговори; след изпълняване на определени условия, през юни 2011 г. е взето решение за официално членство в ЕС, реализирано на 1 юли 2013 г.

Изследването на проблеми от историята на Хърватия от края на XIX, през целия XX и началото на XXI век, с врязвания на теми от политическите и религиозни процеси в КСХС и Югославия (след Първата световна война) и на последната – след Втората световна война и разпадането й, са съществена част от научните приноси на д-р Ирина Огнянова. Но те не изчерпват нейните научни постижения. Солидните познания не само по Хърватска история, но и на историческите събития, белязали Балканите през целия XX век, са забелязани и у нас и в чужбина, тъй като тя е включена в няколко български и международни научни проекта, чиито колективи изследват национализма на Балканите и националната идентичност (XIX-XX в.), политиката на Великите сили на Балканския полуострова по същото време, дейността на Католическата църква и др. (Вж. подробности в справката).

С положителни резултати за обема на нейната научна продукция са и няколкото специализации: за Холокоста в Париж; по Програмата „Ideas" в Лондон,; към Европейския университет (Департамент за история и цивилизация) във Флоренция; към Фондация „Отворено общество" в Прага и др. Многобройни са и индивидуалните покани за лекции в различни европейски университети и институти и за доклади в международни конференции. Ангажирана е също в редакционни колегии на списания и сборници; секретар е и на Българския национален комитет по балканистика (1911-1914).

В съответствие с изискванията съм задължена да отбележа, че в представената документация за участие в конкурса д-р Ирина Огнянова е отразила вярно научните приноси в Авторската справка, представила е точно „забелязаните" цитирания на нейни публикации в български и чужди научни издания, коректно е направила резюмета на трудовете си.

В заключение ще обобщя, че представените научни публикации и участието в научни форуми ми дават пълно основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да гласуват с „ДА" за заемане на „АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ „Д О Ц Е Н Т" ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ (НОВА И НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ НА ХЪРВАТИЯ) за нуждите на ИНСТИТУТА ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ при Б А Н от ГЛАВЕН АСИСТЕНТ Д-Р ИРИНА ЛЮБОМИРОВА ОГНЯНОВА .

5 ноември 2014 г. РЕЦЕНЗЕНТ: Ж. Тошкова